

УДК 58(092)

Гамалія В.М.

ПРОФЕСОР К.Ф. КЕССЛЕР – ВЧЕНИЙ, ПЕДАГОГ, ОРГАНІЗАТОР ТА ПОПУЛЯРИЗАТОР НАУКИ

У статті розглядається діяльність видатного вченого-зоолога XIX ст. – К.Ф. Кесслера. Особливу увагу приділено його роботі на кафедрі зоології Київського університету Св. Володимира, а також внеску дослідника до організації з'їздів та товариств природників. Показана роль К.Ф. Кесслера у популяризації еволюційної теорії Ч. Дарвіна.

Ключові слова: загальна зоологія, порівняльна анатомія, іхтіологія, походження видів, природнича історія

Кафедра зоології почала працювати на фізико-математичному факультеті Київського університету св. Володимира від самого початку його відкриття (1834). Проте впродовж перших кількох років склад її викладачів був нестабільним, а наукова робота майже не проводилась [1]. Після виходу університетського статуту 1842 р. міністр народної освіти С.С. Уваров розпочав активну роботу по заміщенню вакансій на кафедрах, і найбільш вдалим результатом його пошуків стало призначення на кафедру зоології К.Ф. Кесслера [2].

Карл Федорович Кесслер народився у містечку Домрау Кенігсберзької округи (нині Калінінградська область) 19 листопада 1815 р. У 1922 р. за запрошенням російського уряду його батько був призначений головним лісничим Гренадерської дивізії у військовому поселенні – селі Грузино Новгородської губернії. У 1828 р. Карла Кесслера віддали пансіонером 3-ої Петербурзької гімназії, по закінченні якої (у 1834 р.) він вступив до II відділення філософського факультету Петербурзького університету [3].

Зоологію в університеті на той час читав професор С.С. Куторга, який вмів цікаво і зрозуміло роз'яснювати найскладніші питання. Слухаючи його лекції, К.Ф. Кесслер почав займатися зоологічними дослідженнями, хоча перша його вчена праця, за яку він отримав золоту медаль факультету, була присвячена математиці. Любов до природи, що зародилася в нього ще в дитячому віці [4], заохочувала його до вивчення у вільний час царства тварин; на останніх курсах університету він багато часу присвячував літературній праці, створивши низку перекладних та компілятивних статей. У 1838 р., закінчивши університетський курс, К.Ф. Кесслер почав працювати старшим викладачем математики і фізики 1-ої Санкт-Петербурзької гімназії. Як згадував А.М. Бекетов, який навчався на той час у 1-ій гімназії, на уроках Кесслера панувала повна дисципліна, хоча він не застосовував жодних покарань [5]. Не залишаючи занять наукою, К.Ф. Кесслер склав магістерські та докторські іспити і захистив магістерську (1840) та докторську (1842) дисертації. 5 листопада 1842 р. він був обраний ад'юнктом кафедри зоології Київського університету, на якій працював до 1862 р. [6, с. 299-300]. У 1844 р. його призначили професором, а у 1856-1862 рр. – деканом фізико-математичного факультету.

Новий університетський статут 1861 р. призвів до певних змін у складі професорського корпусу Київського університету. Зокрема, професор Кесслер перейшов до Санкт-Петербурзького університету, обійнявши кафедру зоології, яка звільнилась через смерть його вчителя С. С. Куторги. Тут він теж став деканом факультету, а також двічі обирався ректором університету (1867-1873), з 1867 р. був заслуженим професором, а з вересня 1873 р. – позаштатним ординарним професором. Помер К. Ф. Кесслер 3 березня 1881 р. [7, с. 306].

У Києві, а потім і у Петербурзі К.Ф. Кесслер читав зоологію за програмою, складеною С.С. Куторгою, але кожний окремий розділ детально розробляв та доповнював. Студентам 1-го курсу він читав загальну зоологію, на наступних курсах – анатомію та систематику окремих класів тварин, а на трьох старших – порівняльну анатомію. Ним були вперше запроваджені такі дисципліни, як гельмінтологія, ентомологія, іхтіологія. За спогадами О.М. Нікольського, К.Ф. Кесслер викладав матеріал з великим захопленням, жваво та образно. Читання лекцій він супроводжував використанням наочного приладдя, демонстрацією препаратів. В цьому йому допомагали експонати зоологічного кабінету та музею кафедри зоології, якими він займався відразу після прибуття до Києва. Як згадував потім М.Ф. Владимирський-Буданов, «...музеї та колекції залишалися здебільшого такими, якими були привезені з Кременця та Вільни... хоча такі професори, як Кесслер, прикладали всі зусилля, щоб поставити їх на належний науковий рівень» [8, С. 45].

У 1845 р. Кесслер вперше виїхав за кордон, де познайомився з багатьма відомими зоологами і ретельно вивчив зоологічні музеї Австрії, Німеччини, Франції, Голландії, Швейцарії. У 1873 р. він підняв питання щодо надання російським вченим робочих місць на Неаполітанській станції, і у 1874 р. отримав на це дозвіл уряду. Міністерство освіти надавало можливість двом бажаним працювати не довше чотирьох місяців на станції відповідно до договору з її директором доктором Дорном [9]. Чимало зусиль доклав професор Кесслер і до організації Севастопольської біологічної станції.

Для поповнення музейних колекцій К.Ф. Кесслер майже щороку виїздив на вчені екскурсії разом з іншими професорами університету – Е.Е. Мірамом, О.С. Роговичем, Р.Е. Траутфеттером та ін. У 1849 р. він вивчав степову фауну у Полтавській та Чернігівській губерніях; у 1850 р. – фауну Київської губернії; у 1852 р. – гадів та амфібій у Полтавській та Чернігівській губерніях; у наступні роки (1853, 1854, 1855) під час екскурсій більше цікавився рибами; влітку 1856 р. вивчав річкову фауну Подільської, Херсонської губерній та Бессарабії. Деякі із зібраних професорами-природниками матеріалів невдовзі були оформлені ними та надруковані видавництвом університету як частина запланованої колективної праці «Природнича історія губерній Київського учбового округу, видана університетом св. Володимира для статистичного опису оних». Підготовка до її виходу почалася ще у 1850 р., коли за вказівкою київського, подільського та волинського генерал-губернатора Д.Г. Бібікова була створена «Комісія для

опису губерній Київського учбового округу у природничо-історичному, промисловому та сільськогосподарському відношеннях», до якої увійшли професори другого відділення Київського університету. Комісія працювала до 1862 р. і видала 4 томи праць, де були опубліковані роботи К.Ф. Кесслера, Р.Е. Траутфеттера, О.С. Роговича, К.М. Феофілактова [10].

Результати досліджень К.Ф. Кесслера вийшли шістьма випусками, присвяченими різним групам хребетних тварин, під загальною назвою «Природнича історія губерній Київського учбового округу. Зоологія» (1851-1856). Це була перша фундаментальна зведена праця з фауни України. Найдетальніше в ній були представлені амфібії та плазуни, оскільки повного опису цих груп тварин у російській літературі на той час не існувало. Особливу увагу автор приділив екології тварин: характеристика кожного виду супроводжувалась відповідними екологічними даними. Він і надалі надавав великого значення вивченню способу життя тварин, впливу довкілля на їх будову та поведінку. За перші чотири випуски вчений отримав Демидівську премію.

Останній з шести випусків «Природничої історії...» К.Ф. Кесслера був присвячений дослідженням рибного населення річкового басейну України [11]. Ця праця стала настільною книгою для всіх, хто цікавився рибами Росії, і першим етапом у розвитку К.Ф. Кесслером іхтіологічного напрямку. Подальший поступ був зроблений ним в галузі морської іхтіології. Результати вивчення риб північно-західної частини Чорного моря він виклав у капітальній праці, надрукованій у «Вістях Київського університету» [12]. Через 17 років, обробивши іхтіологічні збори окремих дослідників та комплексної Арало-Каспійської експедиції 1874-1876 рр., колекції Зоологічного музею Академії наук і Петербурзького університету, він опублікував монографію, де були наведені відомості щодо 278 видів риб, приналежних до 39 родин. Порівнявши іхтіофауну південних морів Росії, К.Ф. Кесслер зробив і обґрунтував висновок, що у далекому минулому вони склали єдиний морський басейн [13]. Л.С. Берг назвав К.Ф. Кесслера «батьком російської іхтіології», а його капітальну монографію, присвячену риbam – вершиною досліджень у галузі зоогеографії Чорного, Каспійського та Азовського морів [14]. Роботи професора Кесслера принесли йому заслужене визнання як у Росії, так і за кордоном. Проте, на думку його біографа В.М. Шимкевича, «величезні заслуги його (Кесслера) перед російською іхтіологією, але не менш видатне його значення як громадського діяча та організатора» [7, с. 308].

Основна роль К.Ф. Кесслера як організатора науки полягала у його діяльності в справі творчого об'єднання вітчизняних природознавців, які у другій половині 50-х рр. XIX століття почали гостро відчувати потребу у взаємному спілкуванні. Природничонаукові дослідження в Росії на той час дійшли такого обсягу, що існуючі навчально-наукові установи вже не могли у повній мірі здійснювати координацію наукових напрямів [15]. Побувавши під час перебування за кордоном на засіданнях німецького з'їзду природознавців і лікарів, К.Ф. Кесслер переконався у необхідності

організувати подібні форуми в Росії : «...зібрання природознавців і лікарів, подібні до німецьких, могли б принести величезну користь і в Росії. Майже повна ізолюваність, в якій перебувають наші вчені, особливо у провінціях, неодмінно робить негативний вплив на їхню діяльність... у жодній іншій країні немає такої настійної потреби в подібних з'їздах, як в Росії, і тому слід всіляко сприяти їх здійсненню» [12, С. 34].

Скориставшись змінами у системі гімназійного викладання (введенням до програм гімназій природничих наук), у 1856 р. К.Ф. Кесслер подав клопотання міністру народної освіти А.С. Норову щодо необхідності скликання у Києві з'їзду вчених-природознавців та викладачів природничих наук для вирішення наукових і педагогічних питань. Проте його зусилля були даремні, аж поки не надійшла підтримка з боку попечителя Київського учбового округу М.І. Пирогова, і 13 квітня 1861 р. було отримано дозвіл на проведення з'їзду. Перший Київський з'їзд природознавців пройшов з 11 по 18 червня і виявився настільки вдалим, що через рік, у червні 1862 р., у Києві відбувся другий з'їзд. Незважаючи на локальний характер та незначну кількість учасників, Київські з'їзди природознавців мали неабияке значення: вони показали, що природознавство в Росії визріло достатньо, а його представники здатні об'єднати сили для підтримки своєї галузі науки. Як писав А.В. Погожев, «...небагатолюдні зібрання природознавців у Києві повинні бути, принаймні, визнані першими спробами до здійснення думки про періодичні вчені з'їзди всієї Росії» [16, с. 57].

Така думка не покидала К.Ф. Кесслера, і, переїхавши до Санкт-Петербурга, він разом з колегами почав дбати про дозвіл на скликання з'їздів природознавців і лікарів у Росії. Нарешті, у грудні 1867 р. у Санкт-Петербурзі відкрився перший Російський з'їзд природознавців. Предметом обговорення були актуальні питання: проблеми охорони природи, організації і планування науки, викладання та пропаганди природничо-історичних знань, тощо. Проте історичне значення Першого з'їзду виходить за рамки названих проблем: саме на ньому 2 січня 1868 р. К.Ф. Кесслер запропонував заснувати при російських університетах наукові товариства природознавців [17]. Офіційний дозвіл на заснування товариств було отримано 22 лютого за підписом Олександра II. Через півроку товариства природознавців вже функціонували при Петербурзькому, Київському, Казанському, Харківському та Новоросійському університетах.

Слід відмітити помітну роль К.Ф. Кесслера в організації та діяльності наукових товариств. Ще у жовтні 1841 р. він був обраний дійсним членом Московського товариства дослідників природи; був одним із ініціаторів відкриття Київського товариства природознавців (28 лютого 1869 р.); стояв у витоків створення Петербурзького товариства природознавців і 12 років був його головою; був обраний почесним членом багатьох наукових товариств; висунув пропозицію щодо заснування Кримського комітету. Добре розуміючи значення популяризації природничих наук, навесні 1863 р. професор Кесслер прочитав вісім лекцій «З природничої історії риб» в Москві у Вільному науковому товаристві.

Вчений, педагог, громадський діяч, професор Кесслер користувався великим авторитетом серед своїх колег-біологів не тільки як спеціаліст в галузі зоології, а й як широко ерудована людина, обізнана у загальнобіологічних питаннях. Його думка щодо кардинальних проблем природознавства багато важила для представників наукової спільноти. Одним із основних питань біології ХІХ століття стало виникнення, поширення та обговорення вчення Дарвіна.

М. І. Вавилов виділяв чотири основних періоди у розвитку біологічних досліджень:

«П е р ш и й – до Дарвіна, охоплює все ХVІІІ століття і першу половину ХІХ століття.

Д р у г и й – утвердження еволюційного вчення Дарвіна, 1859-1889 роки, – від опублікування «Походження видів» до смерті Дарвіна.

Т р е т і й – розвиток еволюційного вчення на рослинних та тваринних об'єктах. Цей період охоплює всю другу половину ХІХ століття і частину ХХ століття.

Ч е т в е р т и й – експериментальне дослідження еволюційного процесу і оволодіння формоутворенням у тварин і рослин. Цей період починається у ХХ столітті, і, очевидно, охопить все ХХ і наступні століття» [18, с. 33].

Діяльність К.Ф. Кесслера, що розпочалася у 1838 р. і закінчилася з його смертю у 1881 р., припадає на другий період. Сприйняття теорії Дарвіна його колегами, російськими вченими, було неоднозначним: серед них були як її запеклі супротивники, так і палкі прибічники, а дехто не відразу визначився зі своїм відношенням до неї. Так, професор Санкт-Петербурзького університету С.С. Куторга, послідовник Кюв'є, ще у 1839 р. видав полемічну брошуру, спрямовану проти еволюціонізму, де писав наступне: «...думка, начеб-то всі органічні істоти нашої планети розвинулись поступово, від більш простих до більш складних, впродовж великих проміжків часу, зовсім не обґрунтована і протирічить всім явищам природи» [Цит. за: 19, С. 34]. Професор Київського університету М.В. Бобрецький, навпаки, високо оцінював теорію Дарвіна: «Завдяки Дарвіну еволюційна теорія нині отримала загальне визнання і зайняла таке ж місце у біології, як закон збереження енергії у механіці та фізиці» [Цит. за: 20, с. 319]. А професор Московського університету Я.А. Борзенков, виступаючи на урочистих зборах 12 січня 1881 р., сказав: «Треба визнати, що у повному своєму обсязі це вчення не може вважатися доведеною науковою теорією, що воно є не більше, ніж гіпотеза» [21, С. 36]. Отже, він вважав, що вірність теорії Дарвіна ще вимагає доведення.

На початку своєї наукової кар'єри К.Ф. Кесслер, відданий учень С.С. Куторги, сповідував погляди свого вчителя. У магістерській дисертації (1840) він неодноразово підкреслював свою прихильність до поглядів Кюв'є, зазначивши у «Положеннях», наведених в кінці дисертації, наступне:

- «1. Істот, середніх між рослинами та тваринами, бути не може.
2. Тварин, середніх між птахами та ссавцями, немає.
3. Кожна тварина, що отримала нормальний розвиток, досконала.

4. Називати одних тварин вищими, а інших нижчими, несправедливо.

5. Парні плавці риб не можуть бути поставлені в одну паралель з передніми та задніми кінцівками інших хребетних.

6. Несталість зоологічних класифікацій залежить переважно від того, що в них одним тільки видам присвоєно певне значення, а інші ділення залишаються більш-менш довільними» [22, С. 3].

Наведені положення демонструють, що, на думку автора дисертації, групи організмів різко розмежовані між собою, кожна жива істота досконала у своїй організації, а вид – строго визначена і постійна класифікаційна одиниця. З часом він почав відходити від ортодоксальних прибічників Кюв'є і наближатися до позицій дарвінізму.

Під час роботи в Києві систематичні дослідження фауни України, безпосередні спостереження над тваринами у живій природі викликали у К.Ф. Кесслера сумнів щодо незмінності живих форм. Виступаючи у 1847 р. на урочистому річному акті Київського університету, він виклав своє розуміння проблеми походження свійських тварин, визнавши широку мінливість тварин під впливом зовнішніх умов. Отже, під кінець 40-х років у своїх теоретичних пошуках він наблизився до табору трансформістів, які припускали мінливість живих організмів під впливом довкілля [23].

У 50-ті роки його переконання у важливій ролі оточуючого середовища в житті організмів утвердилося, про що свідчать тексти шести випусків вищезгаданої монографії «Природнича історія губерній Київського учбового округу» (1851-1856). При читанні цих праць впадає в око незвична для систематичного опису видів кількість екологічних даних, що їх супроводжує. Влітку 1856 р., коли К.Ф. Кесслер їздив до Москви, відбулося його особисте знайомство з професором Московського університету К.Ф. Рульє, активним пропагандистом еволюційних поглядів, що теж, безумовно, мало вплив на його світогляд.

У 1860 р. К.Ф. Кесслер ознайомився з працею Дарвіна «Походження видів», що вийшла німецькою мовою у перекладі Бронна, і відразу став активним прибічником еволюційного вчення. На I Київському з'їзді природознавців у 1861 р. він рекомендував книгу Дарвіна як навчальний посібник з природничої історії для учнів гімназій.

Свої еволюційні погляди професор Кесслер прищеплював і студентам-зоологам Київського університету. 3 жовтня 1862 р. його улюблений учень К. Єльський захистив магістерську дисертацію, в якій зазначав, що вчення Дарвіна сприяє розвитку природничих наук. Другий його учень, О. Карпінський, який захистився у 1866 р., вже після від'їзду К.Ф. Кесслера до Петербургу, теж високо цінував теорію Дарвіна, про що писав у своїй дисертації: «До числа праць, які безумовно складатимуть епоху в історії природничо-історичних наук, належить праця Дарвіна «Про походження видів»» [24, С. 3].

Читаючи лекції студентам Петербурзького університету, К. Ф. Кесслер теж відводив певний час на викладення загальних питань біології, зокрема еволюційної теорії. У літографованому виданні його курсу «Фізіологія і

анатомія тварин» (1863) наведено ідею Дарвіна щодо утворення нових видів із різновидів шляхом накопичення дрібних змін в ряді поколінь. Таким чином, Кесслер був одним із перших вітчизняних професорів, які ввели теорію Дарвіна до курсу університетського викладання.

Загальні питання еволюції організмів обговорювалися К. Ф. Кесслером у статті, надрукованій у «Працях Вільного економічного товариства» (1865). Відмітивши, що для доказу своїх висновків Дарвін часто звертається до явищ, які спостерігаються у свійських тварин, Кесслер зазначає: «Чим ґрунтовніше ми вивчимо закони, які керують утворенням порід свійських тварин, тим вірніше ми зможемо визначити походження видів» [25, С. 21].

У 70-х рр. К.Ф. Кесслер продовжував викладання студентам теорії Дарвіна, поширюючи і поглиблюючи цей розділ у курсі лекцій. У лекціях 1875, 1876 та подальших років вміщено розгорнуте і досить повне викладення дарвінізму: дається детальний аналіз ідеї боротьби за існування, природного та штучного добору, явища дивергенції форм.

Таким чином, розгляд діяльності професора Кесслера впродовж останніх років його перебування у Київському університеті і наступних років викладання у Петербурзькому університеті дає всі підстави вважати його одним з передових російських біологів, які сприйняли і активно пропагували вчення Дарвіна.

Література

1. Развитие зоологии на Украине. – В 3-х тт. – Т. 1. С древнейших времён до Великой Октябрьской социалистической революции / Отв. ред. Б.Г. Новиков. – К. : Наук. думка, 1984. – 416 с.
2. История Императорского университета св. Владимира / Сост. М.Ф. Владимирский-Буданов. – Т. 1. Университет Св. Владимира в царствование Императора Николая Павловича. – К., 1884. – 674, [XLI] с.
3. Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского университета св. Владимира (1834-1884) / сост. В.С. Иконников. – К., 1884. – 816, [III] с.
4. Богданов А.П. Материалы для истории научной и прикладной деятельности в России по зоологии и соприкасающимся с нею отраслями знания, преимущественно за последнее тридцатипятилетие (1850-1887) / А.П. Богданов // Известия Импер. Об-ва любителей естествознания, антропологии и этнографии при Московском ун-те. – Т. 55. Тр. Зоол. отд. об-ва.
5. Богданов М.Н. Карл Фёдорович Кесслер (биография) / М. Н. Богданов. – Санкт-Петербург, 1882. – 64 с.
6. Биологи: Биограф. справочник / [Т.П. Бабий, Л.Л. Коханова, Г.Г. Костюк и др.] ; Отв. ред. Ф.Н. Серков. – К. : Наук. думка, 1984. – 815 с.
7. Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Санкт-Петербургского университета за истекшую четверть века его существования (1869-1894). – В 2-х тт. – Т. 1. – Санкт-Петербург, 1896. – 419 с.

8. Владимирский-Буданов М.Ф. Пятидесятилетие Императорского университета св. Владимира. 1834-1884 / М.Ф. Владимирский-Буданов. – К., 1884. – 59 с.
9. Банина Н.Н. К.Ф. Кесслер и его роль в развитии биологии в России / Н.Н. Банина. – Москва; Ленинград: Изд-во АН СССР, 1962. – 141 с.
10. К 50-летию юбилею Университета Св. Владимира. Очерки и заметки по истории университета. – К., 1884. – 65 с.
11. Кесслер К.Ф. Рыбы : Естественная история губерний Киевского учебного округа / К.Ф. Кесслер. – Киев, 1856. – 99 с.
12. Кесслер К.Ф. Путешествие с экологической целью к северному берегу Чёрного моря и в Крым в 1858 г. / К.Ф. Кесслер // Универс. известия. – 1860. – С. 1-248.
13. Кесслер К.Ф. Рыбы, водящиеся и встречающиеся в Арало-Каспийско-Понтийской ихтиологической области / К.Ф. Кесслер. – Санкт-Петербург, 1877. – 360 с. - (Тр. Арало-Каспийской экспедиции. – Вып. 4).
14. Мазурмович Б.Н. Выдающиеся отечественные зоологи / Б.Н. Мазурмович. – Москва: Учпедгиз, 1960. – 427 с.
15. Захарова М.А. Из истории возникновения Санкт-Петербургского (Ленинградского) общества естествоиспытателей / М. А. Захарова // Исследования в области науки и техники. – Ленинград, 1988. – С. 109-115.
16. Погожев А.В. 25-летие (1861-1886) естественно-научных съездов в России: исторический обзор деятельности съездов естество-испытателей и врачей в России и Западной Европе / А.В. Погожев. – Москва, 1887. – 394 с.
17. Руда С.П. Роль К. Ф. Кесслера у консолідації природознавців України (друга половина XIX ст.) / С.П. Руда // Велика Волинь. – 1999. – Т. 19. Бердичівська земля в контексті історії України. – С. 148-149.
18. Вавилов Н.И. Роль Дарвина в развитии биологических наук / Н.И. Вавилов // Ч. Дарвин. Происхождение видов [Пер. с англ. К.А. Тимирязева] / Под ред. Н.И. Вавилова. – Москва; Ленинград: Огизсельхозгиз, 1935. – С. 33-46.
19. Райков Б.Е. Из истории дарвинизма в России / Б.Е. Райков // Тр. Ин-та истории естествозн. и техники. – 1960. – Т. 31. – Вып. 6. История биологических наук. – С. 17-81.
20. Мазурмович Б.Н. Материалы к биографии Николая Васильевича Бобрецкого. К 50-летию со дня его смерти / Б.Н. Мазурмович // Тр. Института истории естествознания и техники. – 1960. – Т. 31. История биологических наук. – Вып. 6. – С. 304-325.
21. Борзенков Я.А. Исторический очерк направлений, существовавших в зоологических науках в XIX столетии / Я.А. Борзенков. – Москва, 1881. – 61 с.
22. Кесслер К.Ф. О ногах птиц в отношении к систематическому делению этого класса. Ч.1. Остеология / К.Ф. Кесслер. – Санкт-Петербург, 1840. – 104, 15, 11, [III] с.

23. Банина Н.Н. О научном мировоззрении К.Ф. Кесслера / Н.Н. Банина // Тр. Ин-та истории естествозн. и техники. – 1960. – Т. 31. – Вып. 6. История биологических наук. – С. 247-267.

24. Карпинский А. Исследование черепа рыб семейства карповых Cyprinidae / А. Карпинский. – К., 1866. – 141 с.

25. Кесслер К.Ф. Некоторые заметки относительно истории домашних животных / К.Ф. Кесслер. – Санкт-Петербург, 1865. – 27 с.

Гамалея В.Н. Профессор К.Ф. Кесслер – ученый, педагог, организатор и популяризатор науки.

В статье рассматривается деятельность выдающегося ученого-зоолога XIX в. – К. Ф. Кесслера. Особое внимание уделено его работе на кафедре зоологии Киевского университета Св. Владимира, а также вкладу исследователя в организацию съездов и обществ естествоиспытателей. Показана роль К.Ф. Кесслера в популяризации эволюционной теории Ч. Дарвина.

Ключевые слова: *общая зоология, сравнительная анатомия, ихтиология, происхождение видов, естественнонаучная история.*

Gamaliia V. M. Professor Kessler: scientist, educator, organizer and popularizer of science.

The article is dedicated to the activities of prominent zoologist of nineteenth century K. Kessler. Particular attention is paid to his work at Zoology Department of Kiev's St. Vladimir University and the contribution of a researcher into the organization of congresses and the Society of Naturalists. The role of K. Kessler in the popularization of Darwin's theory of evolution is shown too.

Key words: *General Zoology, Comparative Anatomy, Ichthyology, Origin of Species, Natural Science History.*